

УДК 377.046.4

Харягірло В. Є.

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

А Розглянуті сутність і структура готовності до інноваційної діяльності педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти. Здійснено аналіз складових компонентів готовності до інноваційної діяльності, визначені їхні основні характеристики.

Ключові слова: інноваційна діяльність; педагогічний працівник; структура готовності до інноваційної діяльності

Актуальність проблеми. В умовах євроінтеграційних процесів в освітньому середовищі, широкого впровадження інноваційних педагогічних технологій, реалізації компетентнісного підходу до підготовки робітничих кадрів розширюються й ускладнюються функції неперервної професійної освіти. Внаслідок зміни змісту та характеру праці сучасного кваліфікованого робітника, переходу на міжнародні стандарти на підприємствах суттєвого значення набуває належна організація підготовки конкурентоздатних на ринку праці робітників. Саме тому змінюються вимоги суспільства до сучасного педагога, готового до інноваційної діяльності. Тому важливим завданням у системі післядипломної освіти є підготовка педагогічних кадрів з інноваційним стилем мислення, здатних до моделювання інноваційного педагогічного процесу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Різні аспекти досліджуваної проблеми розглядали як вітчизняні, так і закордонні науковці: А. М. Алексюк, Н. В. Кузьміна, Н. Г. Ничкало, В. В. Рибалка (методологічні засади професійної підготовки фахівця); Р. С. Гуревич, І. А. Зязюн, С. В. Лісова, А. М. Москаленко, Л. О. Хомич (професійна підготовка педагогічних працівників); К. Ангеловські, Е. М. Роджерс, П. Ф. Друкер, Л. І. Даниленко, М. В. Кларін, Ю. А. Карпова, В. С. Лазарєв, М. М. Поташник, Р. Фостер, Н. Р. Юсуфбекова (проблематика загальної педагогічної інноватики); І. В. Гавриш, І. М. Дичківська, В. В. Докучаєва, Н. І. Клокар, Т. М. Демиденко, О. Г. Козлова, Р. В. Меленкова, В. А. Сластьонін, І. П. Підласий, О. І. Шапран та ін. (підготовка педагогів до інноваційної діяльності); В. Й. Богелюк,

О. Є. Гуменюк, Т. Д. Куранова, С. М. Ніколаєнко, В. М. Олексенко, М. В. Радченко, О. С. Советова, А. В. Хуторський та ін. (окремі напрями впровадження освітніх інновацій). Термін «готовність» досліджувався в різних контекстах багатьма науковцями. Готовність до професійної діяльності розглядали Н. І. Клокар, К. В. Макогон, А. Ф. Лисенко, Д. С. Мазуха, О. М. Коберник. На психологічних аспектах розвитку готовності до інноваційної педагогічної діяльності зосереджують увагу Г. О. Балл, В. Т. Дорохіна, Л. М. Карамушка, В. О. Моляко.

У цілому дефініція «готовність» з її структурною змістовою складовою цікавила науковців з позиції багатьох аспектів професійної діяльності педагога. Значну увагу складовим готовності до інноваційної діяльності приділяли: Г. В. Борин, О. А. Гончарова, Л. М. Радзіховська, Л. Г. Кондратова, С. М. Калаур, Є. Г. Бубнов, З. В. Залібовська-Ільницька, О. В. Герасімова, І. В. Казанжи, С. М. Паршук, О. В. Сорока, І. Я. Глазкова, М. А. Пайкуш, М. І. Лук'янова, С. І. Бризгалова.

Здійснений аналіз наукових досліджень та узагальнення психолого-педагогічних факторів готовності педагогів до інноваційної діяльності дозволяють визначити наявність таких суперечностей:

1) між необхідністю здійснювати впровадження інновацій, викликаною інтеграційними процесами в Україні і модернізацією стандартів освіти, та недостатнім рівнем володінням педагогами закладів професійної (професійно-технічної) освіти сучасними методами інноваційної діяльності;

2) між традиційними прийомами в підготовці висококваліфікованих фахівців і назрілою потребою розроблення

інноваційних підходів до організації освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти;

3) між нагальною необхідністю розвитку готовності до інноваційної діяльності педагогів і відсутністю ефективної моделі її формування у системі неперервної професійної освіти.

Тому визначення сутності та структури готовності педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти до інноваційної діяльності є актуальною проблемою.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена необхідністю розроблення державних стандартів, освітніх професійних програм, робочих навчальних програм із дисциплін, у які включені питання розвитку готовності педагогів до інноваційної діяльності в системі неперервної професійної освіти.

Мета статті – визначити сутність і структуру готовності педагога до інноваційної діяльності та проаналізувати її компоненти.

Викладення основного матеріалу. Готовність до інноваційної педагогічної діяльності є закономірним результатом спеціальної підготовки, самовизначення, освіти й самоосвіти, виховання й самовиховання. Це – психічний, активно-дієвий стан особистості, складна її якість, система інтегрованих властивостей педагога. Вона регулює інноваційну педагогічну діяльність, забезпечує її ефективність.

Педагогічні інновації, як і будь-які інші нововведення, породжують проблеми, пов'язані з необхідністю поєднання інноваційних програм із державними програмами виховання та навчання, співіснування різних педагогічних концепцій. Вони потребують принципово нових методичних розробок, нової якості педагогічної творчості. Не менш гострими є проблеми адаптації нововведення до професійної діяльності педагога. Часто вони спричинені намаганнями пристосувати до конкретних умов педагогічні технології, елементи змісту навчання й виховання, що виявили свою ефективність в інших галузях. Таке механічне перенесення призводить до втрати змісту та глибинної суті інновації, що нерідко має наслідком її дискредитацію, розчарування багатьох людей, породжує нову хвилю консерватизму [5, с. 4].

Успішність інноваційної діяльності передбачає, що педагог усвідомлює практичну значущість різних інновацій в освітньому процесі не лише на професійному, а й на особистісному рівні. Однак включення педагога в інноваційний процес часто відбувається спонтанно, без урахування його професійної та особистісної готовності до інноваційної діяльності.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності – особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами й засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії.

Вона є основою активної суспільної й професійно-педагогічної позиції суб'єкта, яка спонукає до інноваційної діяльності та сприяє її продуктивності. Багато проблем, що

постають перед педагогами, які працюють в інноваційному режимі, пов'язані і з низькою інноваційною компетентністю.

Інноваційна компетентність педагога – система мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує ефективність використання інноваційних педагогічних технологій у роботі з учнями. Компонентами інноваційної компетентності педагога є поінформованість про інноваційні педагогічні технології, належне володіння їх змістом і методикою, висока культура використання інновацій в освітньому процесі, особиста переконаність у необхідності застосування інноваційних педагогічних технологій [3, с. 72].

Готовність до інноваційної діяльності є внутрішньою силою, що формує інноваційну позицію педагога. За структурою це складне інтегративне утворення, що охоплює різноманітні якості, властивості, знання, навички особистості. Як один із важливих компонентів професійної готовності, вона є передумовою ефективної діяльності педагога, максимальної реалізації його можливостей, розкриття творчого потенціалу. Джерела готовності до інноваційної діяльності сягають проблематики особистісного розвитку, професійної спрямованості, професійної освіти, виховання й самовиховання, професійного самовизначення педагога.

Ураховуючи всі проаналізовані науково-педагогічні джерела, взявши до уваги сутність і структуру готовності педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти, визначимо наступні компоненти готовності: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний. Розглянемо докладніше кожен із компонентів готовності педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти до інноваційної діяльності.

Мотиваційний компонент вважається ключовим, адже без належної мотивації неможливо успішно розробляти та впроваджувати інновації у педагогічну практику. Під мотивацією розуміють сукупність психологічних процесів, які спрямовують поведінку людини [4, с. 106]. Насправді мотивація виступає як усвідомлення потреби педагога виконувати певну діяльність та перетворення її на мотив. У структурі готовності до інноваційної діяльності мотиваційна складова визначається як сукупність мотивів, у яких відображені цінності самоактуалізації, гуманістична спрямованість, орієнтація на професійне самовдосконалення та саморозвиток [4, с. 168].

Усі мотиви стосовно змісту та методів застосування інновацій в освітньому процесі можна поділити на дві групи [2, с. 9]:

1) внутрішні мотиви, що виявляються у зацікавленості у професійній інноваційній діяльності в умовах соціальних трансформацій, почуття задоволення результатами власної діяльності;

2) зовнішні мотиви, що спонукають педагогів до інноваційної діяльності в умовах змін через причини, що лежать поза її процесом і пов'язані з престижною мотивацією, широкими соціальними мотивами.

Не менш важливим компонентом структури готовності педагогів до інноваційної діяльності є психолого-педагогічні компетенції, тобто знання, вміння, навички та здатності (когнітивний компонент).

Когнітивний компонент виступає в тісному зв'язку з мотиваційним компонентом готовності педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти до інноваційної діяльності. Значущість цього компоненту важко переоцінити, адже лише людина, яка має необхідні морально-вольові якості, має знання, які є теоретичною основою для здійснення інноваційної діяльності, розуміє сутність і цілі освітнього процесу в умовах оновленої парадигми, що забезпечують розвиток особистості фахівця, здатна розробляти і впроваджувати інновації. Когнітивний компонент готовності педагогічних працівників до інноваційної діяльності включає вміння конструювати освітній процес із використанням інноваційних педагогічних технологій в їхньому осмисленому підборі, аналізі та оцінці. Важливою передумовою розвитку готовності до інноваційної діяльності є сформованість у педагога психолого-педагогічних умінь, наявність у нього аналітичних, прогностично-конструктивних, проєктивних, а також рефлексивних умінь. Аналітичні вміння передбачають аналіз педагогічного явища, осмислення ролі кожного елементу інновацій у структурі освітнього процесу, комплексна діагностика педагогічного явища, вміння оптимального вирішення педагогічних задач.

Діяльнісний компонент готовності педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти до інноваційної діяльності характеризується сукупністю професійних умінь (гностичних, комунікативних, організаційних, проєктивних, дидактичних, технологічних, управлінських); якостей, які зумовлюють ефективність проєктування інноваційного освітнього процесу. Цей компонент включає певні підвиди професійної компетентності: методичну компетентність

(передбачає знання принципів, методів, форм вирішення проблемних завдань, здатність до інноваційної діяльності, інтегрує всю систему психолого-педагогічних знань і вмінь із питань конструювання інноваційного освітнього процесу); операційно-діяльнісну (передбачає сформованість знань і вмінь зі здійснення інноваційної професійної діяльності); інформаційно-комунікаційну (включає теоретичні знання про основні поняття й методи інноваційної діяльності педагога; володіння інформаційними технологіями); комунікативну (передбачає сформованість відповідних умінь і якостей педагога, які сприяють ефективній взаємодії із суб'єктами освітнього процесу та здатність вирішувати продуктивні завдання у процесі спілкування та міжособистісної взаємодії, знаходження адекватного стилю і тону спілкування); управлінську (передбачає сформованість знань щодо основ теорії управління інноваційними процесами; вміння проєктувати власну інноваційну діяльність); технологічну (передбачає мотивацію до засвоєння знань і вмінь використання інноваційних педагогічних технологій в освітньому процесі).

Розглянемо рефлексивний компонент готовності педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти до інноваційної діяльності. Він передбачає усвідомлення та осмислення результатів власної інноваційної діяльності або ж (за потреби) діяльності своїх колег, порівняння досягнутого із раніше запланованим, опрацювання зафіксованих помилок і визначення шляхів їхнього подолання. У комплексі визначені нами компоненти знаходяться в тісному взаємозв'язку і доповнюють один одного до цілісної системи.

Структура готовності педагогічного працівника закладу професійно-технічної освіти до інноваційної діяльності представлена на рис. 1:

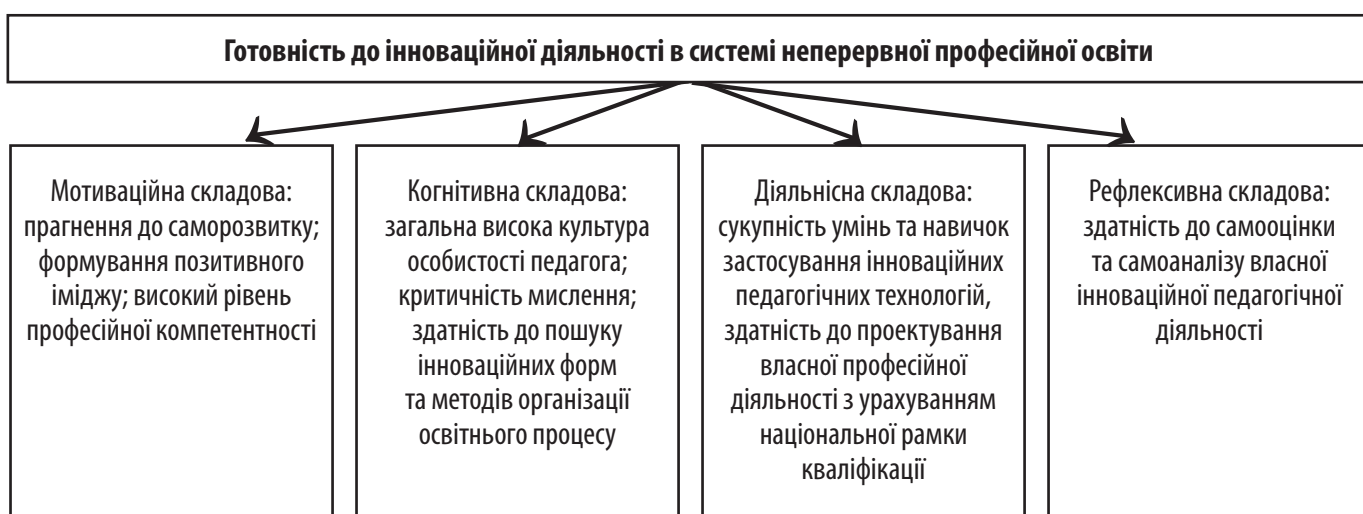

Рис. 1. Структура готовності педагогічного працівника закладу професійно-технічної освіти до інноваційної діяльності

Для виміру рівня готовності педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти до інноваційної діяльності нами було проведено експериментальне дослідження. Слухачам курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників було запропоновано анкету визначення готовності до інноваційної педагогічної діяльності, яка складається із семи блоків питань. Ця анкета дає можливість виявити чинники, що гальмують упровадження інновацій у досвід роботи. Аналіз результатів показав, що інтерес до інновацій у педагогічній діяльності проявляють 72% респондентів. Проте серед головних причин, які гальмують втілення в досвід роботи інноваційних педагогічних технологій, педагогічні працівники назвали такі:

- слабе фінансування інноваційного руху, немає матеріальної зацікавленості – 16%;
- відсутність інформації про інноваційні технології – 13%;
- нестача часу й сил для створення й застосування педагогічних новацій – 16%;
- консервативна сила звички: менше часу й сил потрібно для роботи по-старому – 24%;
- страх невдачі при застосуванні нового – 11%;
- відсутність підтримки зі сторони керівництва – 7%;
- не бачу необхідності займатися новим, оскільки традиційна методика дає достатньо ефективні результати – 24% (рис. 2):

Рис. 2. Чинники, які гальмують втілення інноваційних педагогічних технологій

Педагоги назвали також внутрішні суперечності, які виникають у них при застосуванні інноваційних технологій:

- неминучі невдачі, помилки, а це неприємно – 42%;
- немає впевненості, що нове принесе практичну користь – 27%;
- неминуча втрата часу для роботи по-новому, немає компенсації за новаторські зусилля – 31% (рис. 3):

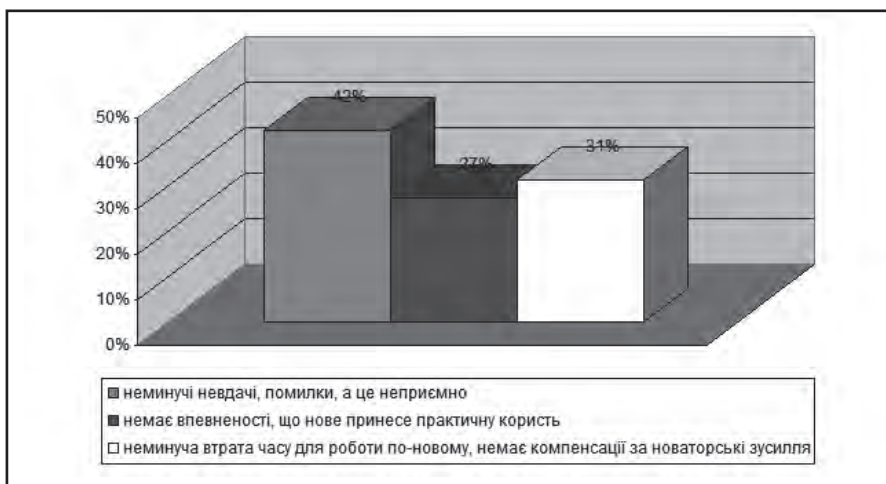

Рис. 3. Психологічні бар'єри впровадження інновацій

На запитання «Чим, на Вашу думку цікава інноваційна діяльність?» респонденти відповіли наступне:

- підвищується інтерес до навчання й виховання – 35%;
- зростає авторитет серед батьків й учнів – 25%;

- радує підтримка адміністрації, рівноправні відносини з нею – 15%;
- можна отримати новий статус серед колег, повага до новаторства – 15%;
- зростає самоповага, формується новий погляд на себе – 17% (рис. 4);

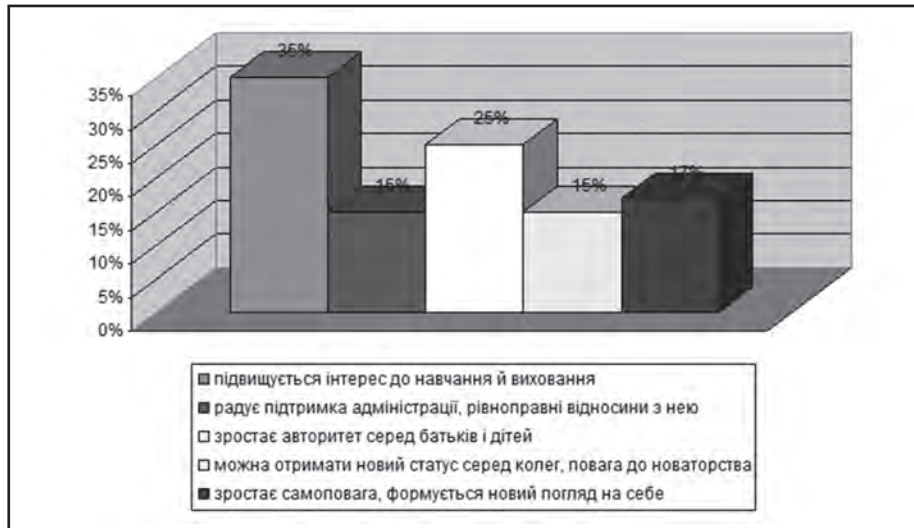

Рис. 4. Чинники, які сприяють упровадженню інновацій

Таким чином, з'ясовано, що розвиток готовності педагога до інноваційної діяльності залежить від розвитку його психолого-педагогічної компетентності. Тому співробітники кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти розробили нові освітні професійні програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників з урахуванням вимог Національної рамки кваліфікації, в яких значна увага приділяється змістовним модулям, що розкривають сутність інноваційної діяльності педагога, форми та методи впровадження інновацій в освітній процес закладів професійної (професійно-технічної) освіти [6].

Перспективами подальших наукових досліджень є визначення методик дослідження готовності педагогічних працівників до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти.

Харагірло В. Е. Сущность и структура готовности к инновационной деятельности педагогов профессионально-технических учебных заведений.

Рассмотрены сущность и структура готовности к инновационной деятельности педагогов профессионально-технических учебных заведений. Проведен анализ составляющих компонентов готовности к инновационной деятельности, выделены их основные характеристики.

Ключевые слова: инновационная деятельность; педагогический работник; структура готовности к инновационной деятельности

Kharagirlo V. Ye. The essence and structure of readiness for innovative activity of teachers of professional and technical educational institutions.

This article describes the essence and structure of readiness for innovative activity of teachers of vocational schools. The analysis of components of teacher readiness for innovation, their main characteristics.

Key words: innovative activity; pedagogical worker; structure of readiness for innovative activity

Список використаних джерел

1. Балл Г. О. Гуманізація загальної та професійної освіти: суспільна актуальність і психолого-педагогічні орієнтири [Текст]: монографія / за ред. І. А. Зязюна. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. Київ: Віпол, 2000. С. 134–157.
2. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності: монографія. Київ: Наук. світ, 2008. 318 с.
3. Даниленко Л. Управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі загальної середньої освіти [Текст]. Післядипломна освіта в Україні. 2003. №3. С. 70–74.
4. Карамушка Л. М. Психологія діяльності організації в умовах соціально-економічних змін): монографія; за наук. ред. Л. М. Карамушки. Київ: Пед. думка, 2008. 192 с.
5. Ничкало Н. Г. Професійна освіта і навчання у XXI столітті [Текст]. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2003. № 5. С. 4.
6. Про затвердження Національної рамки кваліфікації / Кабінет Міністрів України. Постанова. 23 листопада 2011 р. № 1341.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 27.01.2018